

БУТ Ю. А.,кандидат юридичних наук, доцент,
докторант
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.24>**ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ:
ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ**

У статті розкриваються проблемні питання юридичної визначеності кримінального процесуального законодавства, яке регламентує порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи при проведенні обшуку, огляду чи слідчого експерименту. Визначено, що гарантування засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій забезпечується чіткістю, зрозумілістю та передбачуваністю кримінального процесуального законодавства.

Зауважується, що недоторканність житла чи іншого володіння особи є конституційною засадою кримінального судочинства, її обмеження дозволяється під час проведення слідчих (розшукових) дій. Визначено, що підставами проникнення до житла чи іншого володіння особи під час проведення слідчих (розшукових) дій є: добровільна згода володільця житла; ухвала слідчого судді; наявність невідкладних випадків, визначених у частині 3 статті 233 Кримінального процесуального кодексу України.

Системний аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що положення частини 3 статті 233 Кримінального процесуального кодексу України. України не відповідають вимозі юридичної визначеності. Звертається увага на відсутності чіткого та однозначного розуміння терміну «врятування майна», як підстави невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи. Аналізується рішення Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року, де визначено, що невідкладним випадком, який дозволяє увійти до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді, слід вважати також врятування матеріальних об'єктів (майна), що потенційно можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні, від прогнозованого знищення, втрати.

Ключові слова: верховенство права, недоторканність житла чи іншого володіння особи, врятування майна, слідчі (розшукові) дії, обшук.

But Yu. A. Penetration into a person's dwelling or other possession during investigative (search) actions: problems of legislative certainty

Problematic issues of legal certainty of criminal procedural legislation which regulates penetration into a person's dwelling or other possession during a search, inspection or investigative experiment are revealed in the article. It is determined that guaranteeing the principle of the rule of law during investigative (search) actions is ensured by clarity, comprehensibility and predictability of criminal procedural legislation.

It is noted that the inviolability of a person's dwelling or other possession is a constitutional principle of criminal justice, its restriction is permitted during investigative (search) actions. It is determined that the grounds for entering a person's

dwelling or other possession during investigative (search) actions are: voluntary consent of the owner of the dwelling; a writ of the investigating judge; the presence of urgent cases specified in Part 3 of Article 233 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

A systematic analysis of the norms of criminal procedural legislation allows to assert that the provisions of Part 3 of Article 233 of the Criminal Procedure Code of Ukraine do not meet the requirement of legal certainty.

Attention is drawn to the lack of a clear and an unambiguous understanding of the term «saving property» as a basis for penetration into a person's dwelling or other possession. The decision of the Supreme Court of October 7, 2024, which determines that an urgent case that allows penetration into a person's dwelling or other possession before the issuance of a writ of the investigating judge should also include saving material objects (property), which may potentially be of evidence value in criminal proceedings, from predicted destruction or loss is analysed.

Key words: *rule of law, inviolability of a person's dwelling or other possession, saving property, investigative (search) actions, search.*

Вступ. Відповідно до ч. 1 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1]. Від інших процесуальних дій слідчі (розшукові) дії відрізняються тим, що вони мають пізнавальний характер. Разом з цим, пізнання обставин вчинення кримінального правопорушення може супроводжуватися втручанням у сферу прав людини, які гарантовані як нормами Конституції України, так і міжнародно-правовими актами, зокрема – Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій можливе обмеження таких конституційних прав людини як право на недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 30 Конституції України), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України), право на невтручання в особисте чи сімейне життя (ст. 32 Конституції України).

У зв'язку з наведеним, регламентація процесуальної форми обмеження конституційних прав людини має відповідати вимозі верховенства права, що передбачає юридичну визначеність, чіткість та передбачуваність кримінального процесуального законодавства. Окремої уваги потребує проблема законодавчої визначеності проникнення до житла чи іншого володіння особи під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема під час обшуку чи огляду. Адже це ті слідчі (розшукові) дії результати проведення яких досить часто визначають долю всього кримінального провадження.

Слідчі (розшукові) дії, які супроводжуються проникненням до житла чи іншого володіння особи були предметом дослідження багатьох вчених-процесуалістів, а саме: І. В. Басистої, І. В. Гловюк, Н. В. Глинської, В. І. Галагана, О. М. Дроздова, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Михайленко, М. Я. Никоненка, В. В. Рожної, С. М. Стахівського, В. М. Тertiшника, Г. К. Тетерятник, О. О. Торбаса, Л. Д. Удалової, М. Є. Шумила тощо. Незважаючи на значний внесок вказаних науковців у розвиток досліджуваного питання, потребує додаткової уваги проблема гарантування засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій, проведення яких супроводжується проникненням до житла чи іншого володіння особи.

Постановка завдання. Метою цієї статті є висвітлення проблеми законодавчої визначеності норм, які регламентують процесуальну форму проведення слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із проникненням до житла чи іншого володіння особи.

Результати дослідження. Проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи, супроводжується втручанням у права людини,

гарантовані Конституцією України. Конституційний Суд України у рішенні від 31 травня 2011 року наголосив, що гарантування кожному прав на повагу та недоторканність житла є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року. Зазначені міжнародні акти згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України [2].

Зокрема, у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [3].

Як зауважує В. В. Михайленко, «структура ст. 8 Конвенції гарантує право на чотири блага – повагу до приватного життя, сімейного життя, житла і кореспонденції. Причому використані поняття «сімейне життя», «приватне життя», «житло» та «кореспонденція» є автономними і не зв'язаними національними дефініціями» [4, с. 123]. В національному законодавстві ці блага гарантуються різними конституційними нормами.

Зокрема, недоторканність житла чи іншого володіння особи гарантується ст. 30 Конституції України, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції – ст. 31 Конституції України, невтручання в особисте чи сімейне життя – ст. 32 Конституції України. При цьому у ст. 30 Конституції України визначено, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [5].

У вищезгаданому рішенні Конституційного Суду України з цього приводу зауважується, що конституційна гарантія недоторканності житла не поширюється на випадки, коли суспільні інтереси вимагають правомірного обмеження прав людини, зокрема для захисту прав і законних інтересів інших членів суспільства. Обмеження права людини на недоторканність житла, яке визначено в Конституції України і міжнародно-правових актах, визнається легітимним втручанням держави в права людини з метою забезпечення загального блага [2].

Підстави легітимного обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи визначені у ч. 3 ст. 30 Конституції України, де вказано, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [5]. Аналіз положень цієї норми дозволив Об'єднаній палаті Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) стверджувати, що із положень ст. 30 Конституції України слідує таке: – допускається наявність невідкладних випадків, коли дозволений інший, за відсутності вмотивованого рішення суду, встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку; – невідкладність випадків законодавець обумовлює врятуванням життя людей, майна чи безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину [6].

Недоторканність житла чи іншого володіння особи, як конституційна зааса кримінального судочинства знайшла своє відображення у ст. 13 КПК України, де визначено, що «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом» [1]. Такі випадки визначені у ч. 1 ст. 233 КПК України, де вказано, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 ст. 233 КПК України [1]. А відповідно до положень

ч. 3 ст. 233 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку [1].

Вищенаведене дозволяє виділити такі підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи під час проведення слідчих (розшукових) дій: – добровільна згода особи, яка володіє цим житлом чи іншим володінням; – ухвала слідчого судді; – наявність невідкладних випадків, визначених у ч. 3 ст. 233 КПК України.

Отже, норм як національного законодавства, так і міжнародно-правових актів визначають випадки легітимного обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи під час проведення слідчих (розшукових) дій, що дозволяє стверджувати про відносний, а не абсолютний характер цього права.

Втім, будь-яке втручання у права людини, зокрема і у право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, має здійснюватися згідно із законом та бути необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [3].

Аналіз правозастосовної практики дозволяє стверджувати, що найбільше ризиків нелегітимного обмеження прав людини виникає при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій. Адже невідкладність слідчих (розшукових дій) обумовлюють проблематику дотримання прав людини, у зв'язку з неможливістю передбачити і суворо регламентувати всі випадки їх проведення [4, с. 122]. Так у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Гаїбова проти Азербайджану» (Gayibova v. Azerbaijan) 2023 року визнано порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку з тим, що в постанові про проведення обшуку не містилось жодного обґрунтування необхідності застосування спеціальної процедури, а саме проведення обшуку без попереднього судового дозволу. Слідчим було зазначено лише про порушення кримінальної справи та необхідність знайти підроблені документи та готівку, які отримав підозрюваний. Подальший судовий перегляд постанови про обшук не усунув цих недоліків [7, с. 41].

Аналіз норм кримінального процесуального законодавства та практики його застосування дозволяє стверджувати, що окремі положення ч. 3 ст. 233 КПК України, які визначають невідкладні випадки проникнення до житла чи іншого володіння особи не відповідають вимозі юридичної визначеності. Зокрема, проблемним питанням є чіткість та однозначність розуміння терміну «врятування майна», як підстави невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи.

Правомірність проведення обшуку у невідкладних випадках неодноразово була предметом звернення до Верховного Суду. При цьому рішення суду касаційної інстанції різнилися. З метою забезпечення сталості та єдності судової практики справа щодо тлумачення «врятування майна» як невідкладного випадку в розумінні ч. 3 ст. 233 КПК була передана на розгляд Об'єднаної палати ККС ВС. Підставою передачі була необхідність відступу від висновків про застосування норми права, передбаченої ч. 3 ст. 233 КПК, що відображені в постановях ККС ВС.

Так, в одних випадках врятування майна, що має ознаки речових доказів, визнавалося підставою для невідкладного проведення обшуку. Наприклад, колегія суддів Третьої судової палати ККС ВС у постанові від 6 вересня 2023 року (справа № 688/647/19) дійшла висновку, що з положеннями ч. 3 ст. 233 КПК України цілком узгоджується те, що підставою для задоволення клопотання є врятування майна, яке є знаряддям, засобом або предметом злочину і яке могло бути знищено. Аналогічні висновки зроблені і в постановях Третьої судової палати ККС ВС від 18 жовтня 2023 року (справа № 303/3224/20) та Першої судової палати ККС ВС від 27 лютого 2024 року (справа № 185/4212/21) [6].

На відміну від вищенаведеного, є рішення ККС ВС в яких визначено, що врятування майна (речових доказів) не є підставою для невідкладного проведення обшуку. Так, колегія суддів Першої судової палати ККС ВС у постанові від 8 квітня 2021 року (справа № 573/2028/19) виходила з того, що не відноситься до підстав проведення невідкладного обшуку необхідність відшукування викрадених речей та одягу, в якому був одягнений злочинець та на якому могли залишитися сліди фарби, вилученої в ході огляду місця події, які можуть бути використані як докази, що мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні. Адже такі підстави проведення обшуку не відносяться до переліку невідкладних. Тому колегія суддів дійшла переконання, що обшук було проведено без достатніх правових підстав, з огляду на що погодилася із судами попередніх інстанцій про недопустимість доказів, отриманих за його результатами, навіть з урахуванням того, що обшук було легалізовано ухвалою слідчого судді (пункти 34–37) [8]. Аналогічним є рішення колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 1 листопада 2023 року (справа № 462/3127/22).

Здійснивши системний аналіз кримінального процесуального законодавства, Об'єднана палата ККС ВС у постанові від 7 жовтня 2024 року дійшла висновку, що слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи в невідкладних випадках, зокрема з метою врятування матеріальних об'єктів (майна), що потенційно можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні, від прогнозованого знищення, втрати. При цьому зауважується, що у контексті ч. 3 ст. 233 КПК про невідкладність такого випадку свідчать дані про реальну загрозу знищення, втрати майна. У клопотанні про надання дозволу на обшук у порядку ч. 3 ст. 233 КПК, наданих на його обґрунтування матеріалах, в ухвалі слідчого судді, постановленій *ex post factum*, має бути вказано, які саме обставини на момент проникнення свідчили, що зволікання може спричинити знищення речових доказів, що відомості про загрозу їх знищення, втрати давали підстави сприймати її як реальну [6].

При цьому, у вказаній постанові Об'єднаної палати ККС ВС зазначається, що вимога про наведення мотивів для проведення обшуку саме невідкладно, безпосередньо пов'язана з ефективністю наступного судового контролю. Якщо слідчим суддею в порядку судового контролю або судом під час перевірки допустимості доказів не буде встановлено (підтверджено) наявності підстав для невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, результати відповідного обшуку слід вважати такими, що отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [6].

Втім, такий висновок не однозначно був сприйнятий як науковою, так і адвокатською спільнотою. Зокрема, О. М. Дроздов Н. В. Глинська, стверджують, що проведення обшуку до постановлення ухвали слідчого судді, суду з метою відшукування та збереження майна, яке може бути використано як докази у кримінальному провадженні не є невідкладним випадком, пов'язаним з врятуванням майна. Адже наведені обставини є обставинами загального (ординарного) характеру, а отже не є нагальними чи екстраординарними обставинами, які прямо передбачені законом та ймовірно вимагають невідкладного (термінового) проведення обшуку без попереднього дозволу суду, що чітко і недвозначно впливає з позицій Європейського суду з прав людини [9, с. 622–623].

Висновки. Право на недоторканність житла чи іншого володіння особи має відносний, а не абсолютний характер та може обмежуватися під час проведення слідчих (розшукових) дій. Нормативна регламентація обмеження конституційного права на недоторканність житла чи іншого володіння особи має відповідати вимозі верховенства права. Системний аналіз положень ст. 233 КПК України дозволяє стверджувати про відсутність юридичної визначеності при регламентації невідкладних випадків проникнення до житла чи іншого володіння особи, зокрема з метою врятування майна, яке може бути доказами у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України від 31 трав. 2011 р. № 4-рп/2011. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-11#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.
5. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. ; зі змін. та доповн. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Постанова Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 жовт. 2024 р. у справі № 466/525/22 *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945>
7. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.01.2023–01.04.2023. «Бюлетень: Верховенство права. Права людини». 2023. № 1. С. 22–45.
8. Постанова Колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08 квітня 2021 року у справі № 573/2028/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208231>
9. Дроздов О.М., Глинська Н.В. Невідкладний Обшук: у пошуках балансу між ефективністю та дотриманням прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 612–624.

